

Norsk Numismatisk Tidsskrift

Nr. 1 - 2015

NNF-Nytt

-Knallpriser på norske auksjoner

-Studie av norske skillinger i Tømmerupskatten

-Intervjuet: Kjetil Kvist

- AV SAMLERE FOR SAMLERE -

sel AS

Tømmerupskattens norske 1 og 2 skillinger 1643-1654

Af Michael Märcher

Der blev 1643-1670¹ produceret knapt 7,5 millioner 1 skillinger og mere end 9,5 millioner 2 skillinger på møntstedet Christiania, og de mønter cirkulerede bredt i både Norge og Danmark. De dansk-norske 1 og 2 skillinger var som regel de mindste mønttyper i omløbet, da udmøntninger af f.eks. søslinge og hvide i København kun fandt sted i få år og desuden var beskedne. 1 og 2 skillingerne var med andre ord mønttyper, som kontinuerligt og især blev brugt i almindelige dagligdags transaktioner og som decideret skillemonter af langt størstedelen af befolkningen. 2 skillingerne blev også brugt til større betalinger, og de overlevede i cirkulationen langt ind i 1700-tallets anden halvdel, men både 1 og 2 skillingen var længe vigtige mønter i samfundet.

Selv om mønttyperne var vigtige og blev produceret i store mængder – eller måske netop fordi de blev produceret i store mængder – findes der ikke moderne undersøgelser af de norske 1 og 2 skillinger, mens vi er noget bedre stillet med undersøgelser af de danske².

1 skilling er vist i målestokk 2:1, 2 skill. 1:1.

FP 1466.182

FP 1466.184

FP 1466.209

FP 1466.210

FP 1466.211

ger til auksjon

er

kr. 12.500

kr. 20.000

¹Regnskabstallene for udmøntningerne, som her er uden udmøntningerne under Christian den V i 1670, er ifølge Wilcke ca. 77.729 rd. i 1 skillinger og 199.944 rd. i 2 skillinger. J. Wilcke: Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i tidsrummet 1625-1670, København 1924, tabeller på siderne 173, 178, 185, 190 og 204. Tak til Sven Aagaard for nyttige bemærkninger til artiklen.

²F.eks. Kirsten Bendixen: Frederik III's danske toskillinge – en vægtanalyse og lidt typologi, Nordisk Numismatisk Årsskrift, 1969, 105-115; Sven Aagaard: Stempelundersøgelse af Frederik III's danske 2-skillinge 1648, Hikuin 11, 1985, 309-318; Sven Aagaard: Frederik III's danske 2 skillinge 1648-70, Numismatisk Rapport 48, 1996, 59-107; Sven Aagaard: Beskrivelse af Frederik III's danske 1 skillinge 1648-68, Numismatisk Rapport 53, 1997, 187-213.

gningen)
: 22 55 44 00

FP 1466.212

FP 1466.213

FP 1466.214

FP 1466.215

FP 1466.216

Undersøgelser af vægte, stempler³, varianter, fundspredning m.v. af blot nogle af årstallene/grupper vil selvsagt være et betydeligt skridt fremad, men jeg har desværre ikke kendskab til nogen, der arbejder dermed. Til beskrivelse af de norske 1 og 2 skillinger må man derfor indtil videre bruge Schous generelt imponerende variantfortegnelse⁴, som her ca. 90 år efter dog ikke giver os tilstrækkelig information om udmøntningerne f.eks. med hensyn til forløb, udseende, stempelforhold, omfang, produktionsvanskeligheder m.v.⁵

Der er bevaret et meget stort antal norske 1 og 2 skillinger i offentlige og private samlinger. Her publiceres de 17 norske 1 skillinger og 11 norske 2 skillinger i Tømmerupskatten⁶, hvorved mønterne gøres let tilgængelige for videre undersøgelser. Tømmerupskatten blev fundet den 14. maj 1920 på en mark ved Tømmerup på Amager, øen med Københavns Lufthavn, og den er generelt bevaret på Nationalmuseet i København. Den indeholdt 256 mønter, heraf 249 dansk-norske, fra 1611-1654.

³Stempelundersøgelser af større grupper 1 og 2 skillinge vil på grund af udmøntningernes størrelser være særdeles krævende – og for visse grupper er antallet af bevarede eksemplarer måske utilstrækkeligt til at give resultater med tilfredsstillende dækning. Aagaard 1985 har en meget god dækning af stemplerne anvendt til dansk 2 skilling 1648. Der blev på baggrund af 512 mønter fundet 29 forside- og 94 bagsidestempler.

⁴H. H. Schou: *Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448-1814 og danske Mønter 1815-1923*, København 1926. Genoptrykt 1983 af Bengor Publications Inc., Seattle, WA, USA.

⁵Michael Märcher & Sven Aagaard: *Tømmerupskattens hebræer 2-marker 1644-1647 fra Christian IV – Schous arbejde og nutidens muligheder. I: Numismatiske tanker fra Amagerland. Festskrift i anledning af Amagerlands Numismatiske Forenings 40 års jubilæum*, Amager 2012, 25-39.

⁶Baseret på den oprindelige registrering af fundet fra 1920'erne angiver Märcher & Aagaard 2012, 26, at der var 15 norske 1 skillinger og 10 norske 2 skillinger i skatten. Ved gennemgang 2014 har det vist sig, at to 1 skillinger fra 1644 og 1653 og én 2 skilling fra 1654, som oprindeligt var angivet som danske, er norske.

⁷Märcher & Aagaard
⁸Holger Hede: "Da

Norske 1 skilling

FP-nr. (Inventarnr.)	År
1466.183	1643
1466.184***	1644
1466.185	1644
1466.219	1649
1466.220	1650
1466.221	1650
1466.222	1650
1466.223	1650
1466.224	1651
1466.225	1651
1466.226	1651
1466.227	1652
1466.228	1652
1466.229	1653
1466.230	1654
1466.231	1654
1466.232	165?

af vægte, stempler³,
 spredning m.v. af
 tallene/grupper vil
 betydeligt skridt
 har desværre ikke
 gen, der arbejder
 skrivelse af de nor-
 nger må man derfor
 ge Schous generelt
 riantfortegnelse⁴,
 år efter dog ikke
 kelig information
 erne f.eks. med
 udseende,
 omfang,
 skeligheder m.v.⁵
 bevaret et meget
 ke 1 og 2 skillinger
 ivate samlinger.
 le 17 norske 1
 norske 2 skillinger
 ten⁶, hvorved
 let tilgængelige for
 elser. Tømmerup-
 det den 14. maj
 k ved Tømmerup
 med Københavns
 er generelt bevaret
 et i København.
 56 mønter, heraf
 ke, fra 1611-1654.

l af udmøntningernes
 t af bevarede
 stillende dækning.
 l dansk 2 skilling 1648.
 destempler.
 y danske Mønter 1815-
 ., Seattle, WA, USA.
 arker 1644-1647
 natiske tanker fra
 Forenings 40 års

iver Märcher &
 skillinger i skatten.
 i 1653 og én 2 skilling

Næsten 25 % (66 stk.) af mønterne er med årstal 1654. Skatten for-
 modes derfor nedlagt i 1654 eller
 tidligt i 1655, da den ikke inde-
 holdt de ellers meget almindelige og
 udbredte 1 og 2 skillinger fra 1655.
 Måske er skatten nedlagt eller ikke
 genfundet af sin ejer på grund
 af det alvorlige pestudbrud, som
 1654-1655 hærgede København og
 kostede mere end 8.000 indbyggere
 livet.⁷

Norske 1 skillinger i Tømmerupskatten

FP-nr. (Inventamr.)	År	Schou-nr.	Hede ⁸ -nr.	Vægt*
1466.183	1643	48	18	**
1466.184***	1644	155	18	0,70
1466.185	1644	****	18	
1466.219	1649	64	71A	0,88
1466.220	1650	50	71A	0,74
1466.221	1650	50	71A	0,72
1466.222	1650	50	71A	0,77
1466.223	1650	50	71A	0,80
1466.224	1651	63	71B	0,76
1466.225	1651	63	71B	0,91
1466.226	1651	63	71B	0,82
1466.227	1652	48	71B	0,83
1466.228	1652	48	71B	1,10
1466.229	1653	121	71B	*****
1466.230	1654	98	71B	0,85
1466.231	1654	98	71B	0,91
1466.232	165?		71B	0,76

FP 1466.217

FP 1466.218

FP 1466.219

FP 1466.220

FP 1466.221

⁷Märcher & Aagaard 2012.

⁸Holger Hede: "Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977", København, 3. rev. udg., 1978.

FP 1466.222

FP 1466.223

FP 1466.224

FP 1466.225

FP 1466.226

*Den i lovgivningen foreskrevne bruttovægt for 1 skillingerne 1643-1654 var ca. 0,921 g. Som det fremgår varierede deres vægt meget. Det skyldtes, at de på møntstedet blev justeret al marco. Det vil sige blanketterne blev før prægingen ikke vægtjusteret enkeltvis, men efter gennemsnitsvægt i større portioner. Se Michael Märcher: *De kongelige møntsteder i Altona og København 1813-1873. Teknik og produktion*, Odense 2012, 114-125.

**Indlagt i HS = Nationalmuseet, Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings Hovedsamling (Den gamle systematiske samling). Ligger nu desværre sammen med to andre mønter (KP 1656.807-808: Køb fra Schous samling), og det er ikke umiddelbart muligt at udskille, hvilken af de tre, der med sikkerhed er fra Tømmerupskatten. De tre mønter er Schou 48 og vejer henholdsvis 0,69; 0,72 og 0,79 g.

***Indlagt i HS.

**** Mønt afgivet til Schou omkring starten af 1920'erne. Den angives at være som Beskrivelsens (Beskrivelse over danske Mynter og Medailles i Den Kgl. Samling, København 1791) nr. 1017b, der i Nationalmuseets hovedeksemplar beskrives som "paa Rx [bagsiden] efter VAN to Punkter og efter GOTO ingen Punkt." En sådan variant med GOTO kendes ikke – og referenceeksemplaret for 1017b ses af ukendte årsager ikke i den systematiske samling. Det skulle være en mønt fra Rødbyfundet (FP 163), fundet 1857. Den mønt ligger heller ikke som 2 skilling fra 1644 i samlingen.

*****Indlagt i HS. Ligger nu desværre

sammen med to 1656.1078-1079 samling), og det er muligt at udskille dem med sikkerhed med skatten. De tre nr. 121 og vejer henholdsvis 0,83.

Norske 2 skillinger

FP-nr. (Inventarnr.)	År	Sc
1466.182	1647	38
1466.209	1649	58
1466.210	1650	45
1466.211	1650	45
1466.212	1650	..*
1466.213	1650	45
1466.214	1651	60
1466.215	1651	60
1466.216	1653	11
1466.217	1654	79
1466.218	1654	Us

* Den i lovgivningen foreskrevne bruttovægt for 2 skillingerne 1643-1654 var ca. 0,921 g. Som det fremgår varierede deres vægt meget. Det skyldtes, at de på møntstedet blev justeret al marco (se tabel 1).

**Der ses ikke noget GOTO og REX.

ningen foreskrevne
 or 1 skillingerne
 ar ca. 0,921 g. Som
 varerede deres vægt
 kyldtes, at de på mønt-
 asteret al marco. Det
 retterne blev før præg-
 vægtjusteret enkeltvis,
 nmensnitsvægt i større
 : Michael Märcher: *De
 ntsteder i Altona og
 1813-1873. Teknik og
 odense 2012, 114-125.*
 S = Nationalmuseet,
 nt- og Medaillesamlings
 ig (Den gamle systema-
 g). Ligger nu desværre
 i to andre mønter (KP
 08: Køb fra Schous
 det er ikke umiddelbart
 skille, hvilken af de tre,
 erhed er fra Tømmerup-
 re mønter er Schou 48
 oldsvs 0,69; 0,72 og

IS.
 jvet til Schou omkring
 20'erne. Den angives
 Beskrivelsens (Beskriv-
 ske Mynter og Medail-
 Samling, København
 17b, der i National-
 edeksemplar beskrives
 [bagsiden] efter VAN
 § efter GOTO ingen
 ådan variant med
 s ikke - og referenceek-
 · 1017b ses af ukendte
 i den systematiske
 skulle være en mønt
 det (FP 163), fundet
 ønt ligger heller ikke
 g fra 1644 i samlingen.
 HS. Ligger nu desværre

sammen med to andre mønter (KP
 1656.1078-1079: Køb fra Schous
 samling), og det er ikke umiddelbart
 muligt at udskille, hvilken af de tre,
 der med sikkerhed er fra Tømmerup-
 skatten. De tre mønter er Schou
 121 og vejer henholdsvis 0,54; 0,82
 og 0,83.

Norske 2 skillinger i Tømmerupskatten

FP-nr. (Inventamr.)	År	Schou-nr.	Hede-nr.	Vægt*
1466.182	1647	38	17	1,33
1466.209	1649	58	70A	1,20
1466.210	1650	45	70A	1,23
1466.211	1650	45	70A	1,28
1466.212	1650	-**	70A	1,22
1466.213	1650	45	70A	1,24
1466.214	1651	60	70A	1,15
1466.215	1651	60	70A	1,17
1466.216	1653	114	70B	1,32
1466.217	1654	79	70B	1,16
1466.218	1654	Usikkert	70B	1,46

* Den i lovgivningen foreskrevne
 bruttovægt for 2 skillingerne
 1643-1654 var ca. 1,299 g. Som
 det fremgår varerede deres vægt
 meget. Det skyldtes, at de på mønt-
 stedet blev justeret al marco (se
 tabel 1).

**Der ses ikke nogen prik mellem
 GOTO og REX.

FP 1466.227

FP 1466.228

FP 1466.230

FP 1466.231

FP 1466.232

Supplement

Norske 1 marker* i Tømmerupskatten

FP-nr. (Inventarnr.)	År	Vægt**
1466.201	1644	5,39
1466.202	1644	5,43
1466.203	1644	5,38
1466.204	1644	5,38
1466.205	1644	***
1466.206	1645	5,41

*De norske 2 marker er publiceret i Märcher & Aagaard 2012.

**Foreskrevet bruttovægt ca. 5.568 g.

***Formentlig prøve nr. 128 foretaget i 1951 til 609 ‰, daværende vægt 5,42 g, nuværende vægt 3,75 g.

1 mark er vist i målestokk 1:1.

FP 1466.201

FP 1466.204

FP 1466.202

FP 1466.205

FP 1466.203

FP 1466.206

